

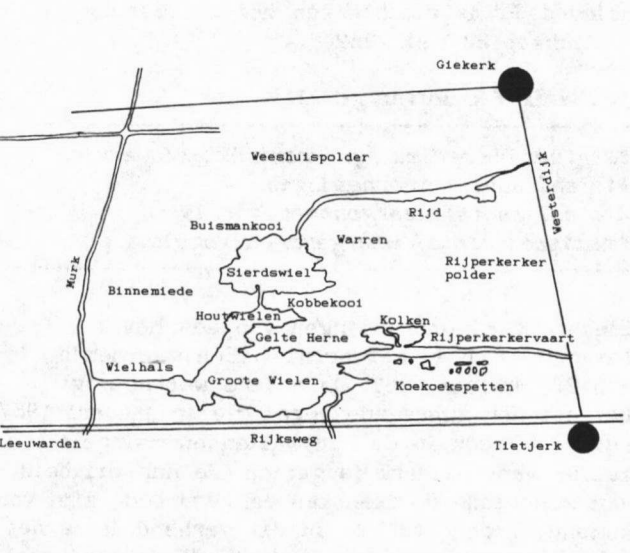
VOGELARCHIEF GROOTE WIELEN 1978-1987

roofvogels

Freek Nijland

Dit is het vierde artikel over de vogels van de Groote Wielen. Uit de resultaten van tien jaar vogels tellen door de Wielenwerkgroep blijkt de omgeving van de Groote Wielen een aantrekkelijk biotoop voor roofvogels. Het artikel geeft een beeld van het voorkomen van de verschillende soorten roofvogels gedurende het jaar. De uilen komen aan bod in een later artikel.

In de periode 1978-1987 zijn 11 soorten roofvogels waargenomen. Hiervan zijn drie soorten broedvogel in het gebied (figuur 1). Het landschap is zeer gevarieerd. Van west naar oost vindt een overgang plaats van een open naar een meer besloten landschap: van klei-op-veen- en veengraslanden, kleine meren en moerassen naar graslanden op zandgrond met houtsingels/wallen. Door een rijk dierenleven is de omgeving van de Groote Wielen aantrekkelijk voor verschillende soorten roofvogels. Enkele soorten profiteren 's winters vooral van de aanwezigheid van tienduizenden pleisterende watervogels. Bij het beoordelen van de waargenomen aantallen moet rekening worden gehouden met verschillen in trefkans. Zo zijn Buizerden *Buteo buteo* in een graslandgebied vrij gemakkelijk waar te nemen, vliegend boven het open land of zittend op palen en hekken, terwijl Sperwers *Accipiter nisus* veel moeilijker waar te nemen zijn in de dekking van bosjes en houtsingels. Hoog overvliegende vogels (bijvoorbeeld op trek) zijn niet geteld, zij vertonen immers geen binding met het gebied. Roofvogels staan aan de top van de voedselpyramide, van eten en gegeten worden. Daardoor zijn ze extra kwetsbaar voor gifstoffen in het milieu. Gelukkig zijn de trieste ervaringen van

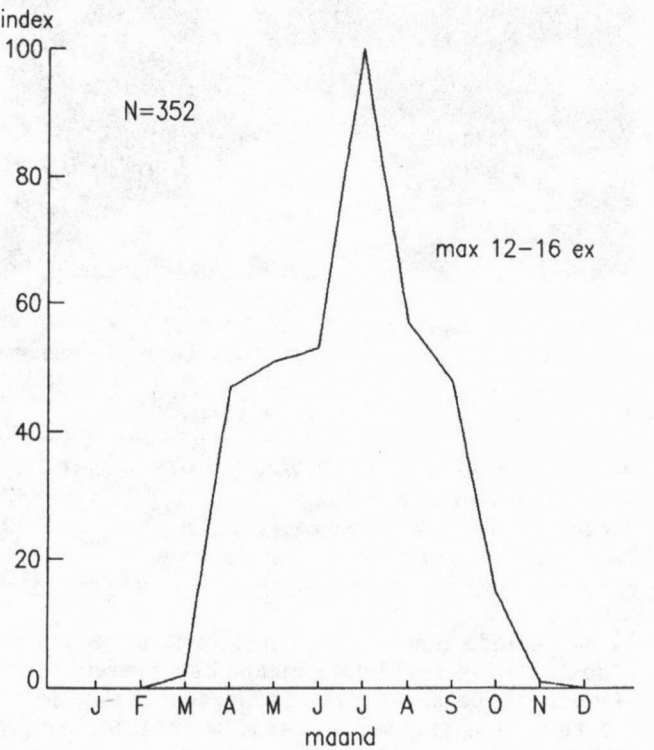

Figuur 1. Het Groote Wielengebied.

eind zestiger/begin zeventiger jaren, toen verschillende soorten roofvogels in Nederland bijna uitgeroeid waren door chemische bestrijdingsmiddelen (DDT), achter de rug. Aan de andere kant geven de steeds terugkerende berichten over vergiftiging of afschot van roofvogels reden tot voortdurende waakzaamheid. Opmerkelijk is het ontbreken waarnemingen van de Wespendif *Pernis apivorus*, toch een doortrekker in april/mei. Wel is de soort een enkele malen overtrekkend waargenomen. De Grauwe kiekendief *Circus pygargus* is in de periode 1978-1987 niet waargenomen.

40..Bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*)

#status:	broedvogel met 2-4 paar, schaarse doortrekker
#totaal aantal waarnemingen:	158
#totaal aantal waargenomen vogels:	352
#maximaal aantal waargenomen vogels:	8

Figuur 2. Bruine kiekendief, indexcijfers Groote Wielen, gegevens 1978-1987

De Bruine kiekendief is sinds jaar en dag broedvogel bij de Groote Wielen. De meeste broedgevallen vinden plaats in de Ryptsjerksterpolder ten oosten van de Wielen en wel in het moeras van de Koekoekspetten en de Kolken. Recente gegevens wijzen erop, dat de Bruine kiekendief de laatste jaren talrijker is als broedvogel (in 1991 6 broedterritoria). Deels vanwege de bezetting van nieuwe ontstane biotopen zoals rietgrasruigten en deels door benutting van minder optimaal broedbiotoop, zoals kleine oeverlandjes/rietperceeltjes. De indexcijfers (figuur 2) tonen het beeld van een typische broedvogel met doortrek in het najaar. De eerste vogels worden meestal in april gezien, vaak mannetjes die het broedterritorium bezetten. Naar verwachting zijn vooral in juni de aantallen Bruine kiekendieven het grootst (max. 12-16 vogels), wanneer de jongen nog in het nest verblijven. De grootste aantallen vogels worden in juli en augustus waargenomen, wanneer verschillende zwervende pas uitgevlogen jongen in het gebied aanwezig zijn. Tot in september blijven de aantallen vrij hoog met een nasleep in oktober. Dit gaat om doortrekkers. Bij slaapplaatsstellingen van de Blauwe Kiekendief in de Koekoekspetten zijn wel af en toe Bruine kiekendieven aangetroffen. Het betrof steeds maar één of enkele vogels. In de winter zijn geen Bruine kiekendieven aangetroffen.

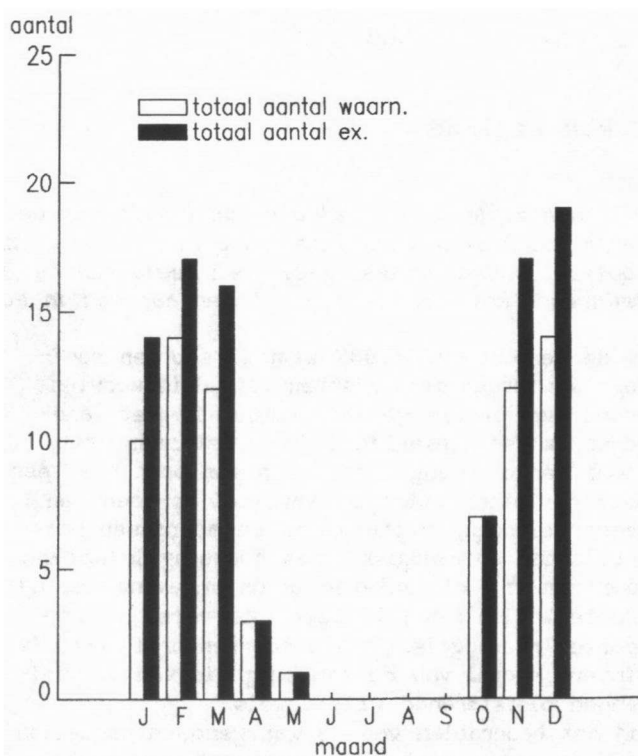

Bruine kiekendief met jongen op nest
foto Lubbert Boersma

41..Blauwe kiekendief (*Circus cyaneus*)

#status: schaarse doortrekker en wintergast
#totaal aantal waarnemingen: 73
#totaal aantal waargenomen vogels: 94
#maximaal aantal waargenomen vogels: 4

In de periode waarin de Bruine kiekendief afwezig is, is de Blauwe kiekendief present (figuur 3). De eerste vogels worden gezien in oktober, de enige najaarsmaand waarin beide kiekendieven tesamen in het gebied zijn aangetroffen. Van november tot en met maart worden regelmatig Blauwe kiekendieven waargenomen. Dit gaat meestal om één vogel, soms twee of drie. De meeste vogels hebben

Figuur 3. Blauwe kiekendief, Groote Wielen, waarnemingen 1978 t/m 1987

vrouwelijk klee. Dit zijn vrouwtjes of nog niet uitgekleurde jonge vogels. De Blauwe kiekendief jaagt vooral in de Ryptsjerksterpolder, waar grote aantallen watervogels pleisteren en overwinteren. In de Koekoekspetten ligt een slaapplaats, waar regelmatig enkele Blauwe kiekendieven slapen. Maximaal 4 vogels zijn op de slaapplaats waargenomen. Na maart dalen de waargenomen aantallen snel. In april wordt slechts zelden een Blauwe kiekendief gesignaleerd. Er is slechts één mei-waarneming bekend: op 23 mei 1982.

42..Havik (*Accipiter gentilis*)

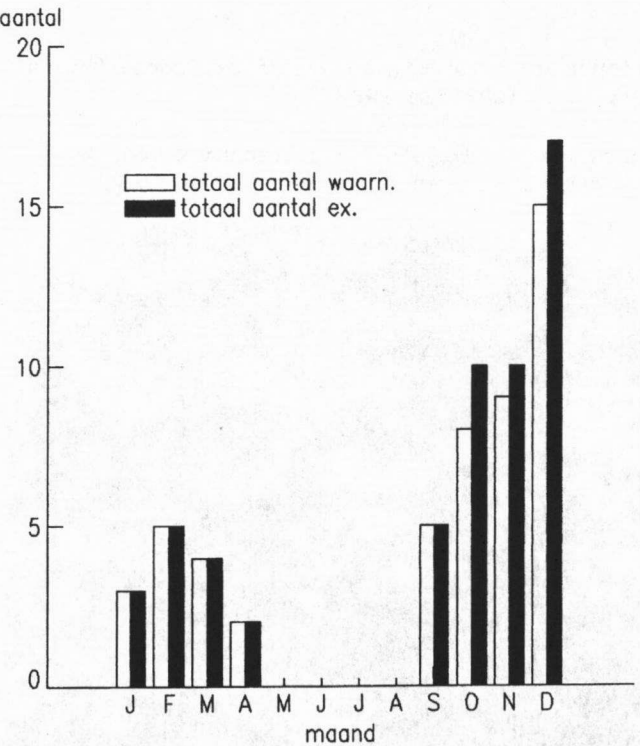
#status: onregelmatige doortrekker/zwerver
#totaal aantal waarnemingen: 2
#totaal aantal waargenomen vogels: 2
#maximaal aantal waargenomen vogels: 1

Slechts twee waarnemingen van een Havik bevinden zich in het archief. Eén waarneming is van 28 oktober 1981. De andere waarneming betreft een zwervende vogel die in januari 1987 ruim een week in de houtwallen en -singels ten zuiden van Gytajerk is gezien. De aanwezigheid van zwervende Haviken kan een voorbode zijn van komende broedgevallen. In dit verband is het interessant te weten, dat de Havik in elk geval sinds 1990 (en mogelijk 1989) in het moerasbos van het nabijgelegen Ottema-Wiersma reservaat te Hurdegaryp heeft gebroed.

43..Sperwer (*Accipiter nisus*)

#status:	schaarse doortrekker en wintergast
#totaal aantal waarnemingen:	51
#totaal aantal waargenomen vogels:	56
#maximum aantal waargenomen vogels:	2

De meeste Sperwers worden waargenomen in het najaar van oktober t/m december (figuur 4). Trekkende Sperwers in het najaar volgen de zangvogeltrek (SOVON, 1987). Ze overrompelen hun prooi vaak vanuit dekking. Het jachtterrein bij de Groote Wielen bestaat vooral uit de houtwallen en -singels bij Gytsjerk, de eendekooien en de moerasbosjes van de Koekoekspetten. Door de beslotenheid van het jachtgebied worden aanwezige Sperwers vaak gemist. Op het toppunt zullen er zeker meer dan de maximaal twee waargenomen Sperwers aanwezig zijn. In de winterperiode wordt de soort minder vaak gezien. Van mei tot en met augustus is de Sperwer niet waargenomen. De Sperwer heeft in de periode 1978 t/m 1987 niet gebroed bij de Groote Wielen. Het is echter niet uitgesloten, dat dat in de toekomst nog eens zal gebeuren.

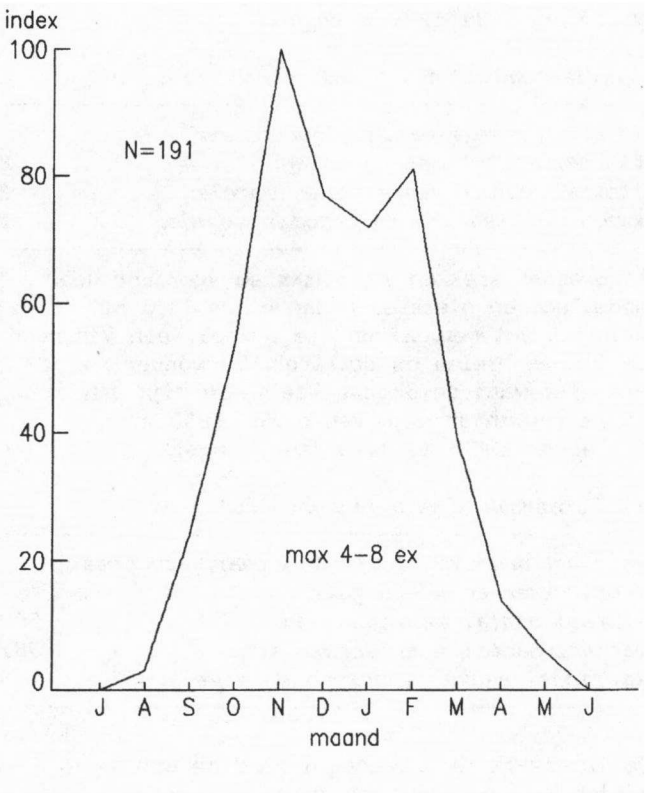

Figuur 4. Sperwer, Groote Wielen, waarnemingen 1978 t/m 1987

44..Buizerd (*Buteo buteo*)

#status:	schaarse doortrekker en wintergast
#totaal aantal waarnemingen:	123
#totaal aantal waargenomen vogels:	191
#maximum aantal waargenomen vogels:	6

De indexcijfers (figuur 5) tonen duidelijk het

Figuur 5. Buizerd, indexcijfers Groote Wielen, gegevens 1978 t/m 1987

beeld van een wintergast (met doortrek). Van september tot in maart is de Buizerd bij de Groote Wielen aanwezig in wisselende aantallen, maximaal 4-6 vogels. Behalve kleine zoogdieren zullen mogelijk ook verzwakte en zieke watervogels prooi zijn van de Buizerd. Op sommige dagen zijn verschillende Buizerden te zien, vooral in de Binnemiede en Weeshuispolder, zittend op de hekken langs de Murk of op paaltjes en hekken in het grasland, op uitkijk naar prooi of zwevend boven de percelen. In april en mei is de Buizerd af en toe waargenomen. In de zomermaanden zijn geen Buizerden gezien, uitgezonderd één augustus-waarneming. In de periode na 1987 is de Buizerd steeds vaker in de zomermaanden waargenomen. Dit heeft geresulteerd in een broedgeval in 1992 middenin de Ryptsjerksterpolder in een vrij eenzaam staande grote schietwilg.

45..Ruigpootbuizerd (*Buteo lagopus*)

#status:	onregelmatige doortrekker/wintergast
#totaal aantal waarnemingen:	4
#totaal aantal waargenomen vogels:	6
#maximum aantal waargenomen vogels:	2

Drie van de vier waarnemingen zijn van de strenge winter 1978/1979, toen door zware sneeuwval in Oost- en Midden-Europa Ruigpootbuizerden werden gedwongen naar westelijker en zuidelijker regionen uit te wijken (SOVON, 1987): 8 januari 1979 1 vogel, februari 1979 1 vogel,

3 maart 1979 2 vogels. De vierde waarneming is van 3 februari 1980 2 vogels.

46..Visarend (*Pandion haliaetus*)

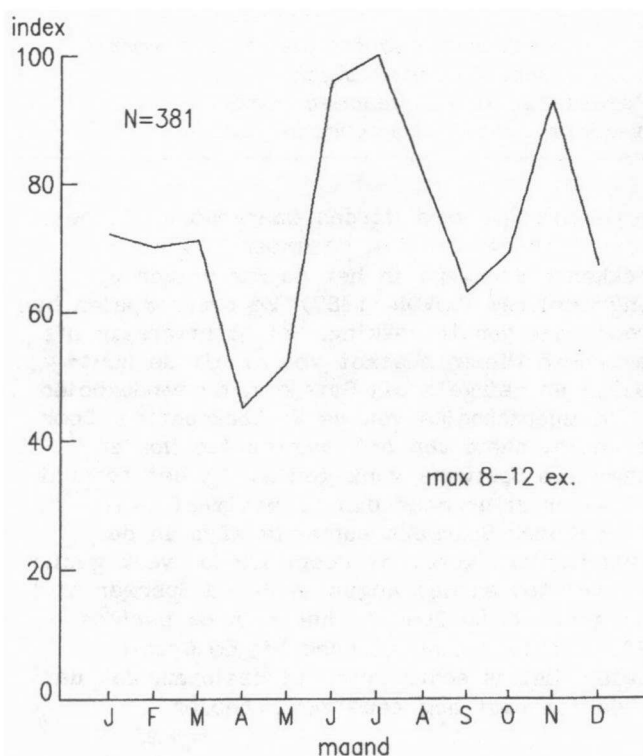
#status: onregelmatige doortrekker
#totaal aantal waarnemingen: 2
#totaal aantal waargenomen vogels: 2
#maximaal aantal waargenomen vogels: 1

Visarenden trekken in najaar en voorjaar door Nederland en pleisteren dan enige tijd bij visrijke wateren. Af en toe bezoekt een Visarend de Groote Wielen op doortrek. Verwonderlijk is dat niet want de Groote Wielen is rijk aan vis. De waarnemingen zijn van 5 mei 1980 en 2 september 1980, beide malen 1 vogel.

47..Torenvalk (*Falco tinnunculus*)

#status: broedvogel met 1-3 paar, schaarse doortrekker en wintergast
#totaal aantal waarnemingen: 209
#totaal aantal waargenomen vogels: 381
#maximaal aantal waargenomen vogels: 6

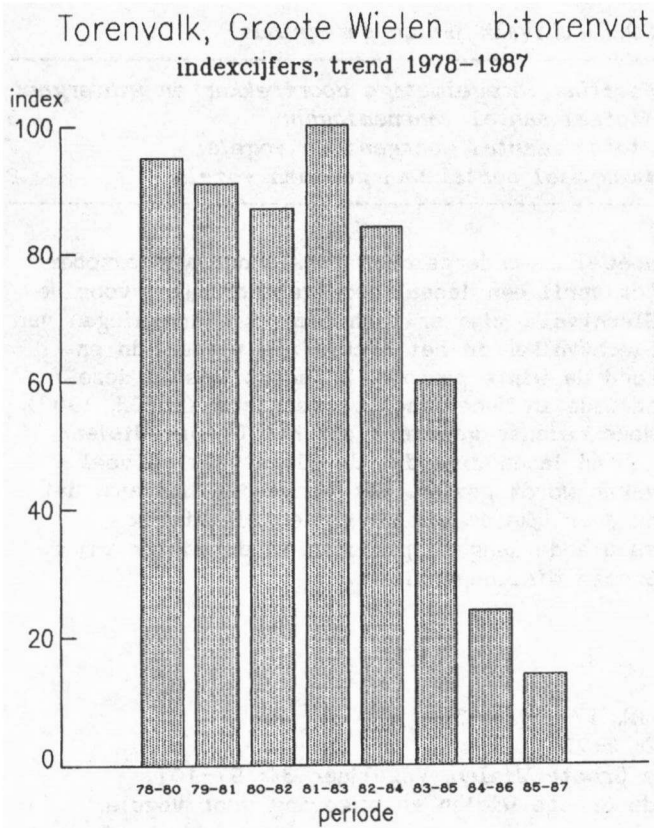
De Torenvalk is broedvogel rond de Groote Wielen met 1-3 paar. De vogels broeden in opgehangen kasten in het agrarisch land of in oude kraaienesten in één van beide eendenkooien. Evenals in andere gebieden in Nederland (SOVON, 1987) worden Torenvalken in het Wielengebied het gehele jaar door gezien (figuur 6). Door hun

Figuur 6. Torenvalk, indexcijfers Groote Wielen, gegevens 1978 t/m 1987

opvallende 'wikelende' jachttechniek voor het vangen van muizen en andere kleine zoogdieren

Figuur 7. Torenvalk, indexcijfers Groote Wielen, trend 1978-1987

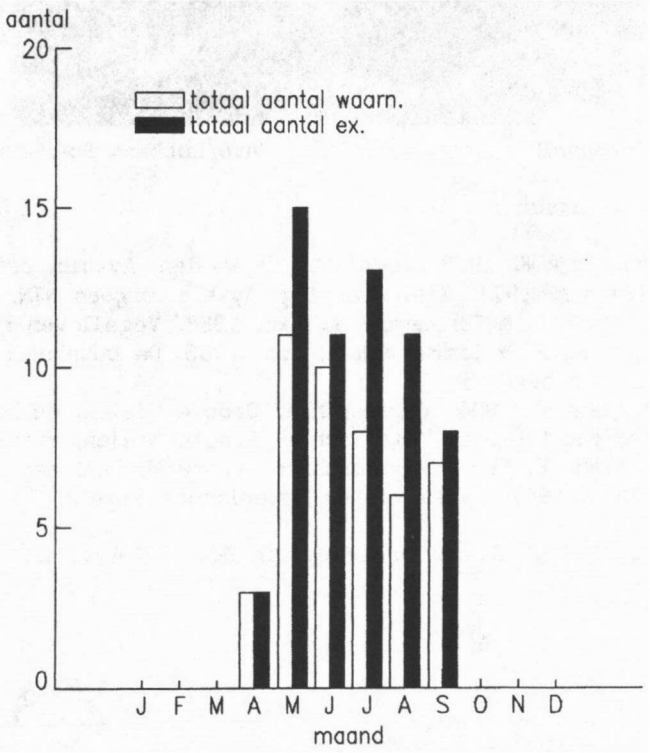
worden ze niet licht over het hoofd gezien. De Torenvalk is in onze regionen voornamelijk standvogel met zwerfneigingen. In de winter kunnen ze zich verzamelen in bepaalde gebieden met een groot voedselaanbod (SOVON, 1987). In het Groote Wielengebied lijkt dit niet het geval. De meeste vogels worden gezien in en na de broedtijd, wanneer de broedende vogels plaatsgebonden zijn of wanneer uitgevlogen jongen in de omgeving zwerven. Naar verwachting zijn dan maximaal 8-12 vogels aanwezig. De trendgrafiek (figuur 7) met driejarig lopende gemiddelden, laat zien dat de aantallen waargenomen Torenvalken in de periode 1983-1987 sterk afgenomen zijn. Dit komt overeen met de landelijke trend in deze periode (BMP- en PTT-indexen). In de periode na 1987 is de Torenvalk zijn inzinking weer te boven gekomen.

48..Smelleken (*Falco columbarius*)

#status: onregelmatige doortrekker	
#totaal aantal waarnemingen:	8
#totaal aantal waargenomen vogels:	9
#maximaal aantal waargenomen vogels:	2

De Smelleken is een kleine valk, die laag bij de grond jaagt in open gebieden en met een snelle vlucht zangvogels opstoot en verschalkt. Smellekens zitten vaak op de grond en zijn dan moeilijk waar te nemen. De soort wordt in Nederland vrij weinig waargenomen en valt bij SOVON onder de bijzondere soorten. Toch is de soort acht keer gezien in de periode september-

december, éénmaal zelfs twee vogels bij elkaar. Dat duidt er mogelijk op, dat de graslanden rond de Groote Wielen een aantrekkelijk jachtgebied vormen voor Smellekens. De waarnemingen zijn alle van het najaar. Misschien hangt dit samen met de regelmatige aanwezigheid van doortrekkende zangvogels, zoals leeuweriken, piepers, kwikstaarten en vinkachtigen. Jagende Smellekens kunnen voor groot tumult zorgen onder de vogels aan de grond. Opmerkelijk was een voorval, waarbij een enkele meters boven de grond jagende Smelleken duizenden Kolganzen op de wieden kreeg, terwijl deze vogels toch niets te duchten hebben van de vele malen kleinere roofvogel.

Figuur 8. Boomvalk, Groote Wielen, waarnemingen 1978 t/m 1987

49..Boomvalk (*Falco subbuteo*)

#status: broedvogel met 0-2 paar, schaarse doortrekker	
#totaal aantal waarnemingen:	45
#totaal aantal waargenomen vogels:	61
#maximaal aantal waargenomen vogels:	4

Waarschijnlijk broedt er jaarlijks in elk geval één paar Boomvalken in het Groote Wielengebied. Elk jaar worden in de broedtijd Boomvalken gezien; het broeden wordt echter niet elk jaar vastgesteld. Bekende broedplaatsen zijn de beide eendekooien en oudere houtwallen of -singels. Vooral wanneer de jongen groter worden, zijn de broedgevallen duidelijk vast te stellen. De jachttechnieken van de snelle Boomvalk zijn een lust voor het oog, vooral wanneer op zwaluwen wordt gejaagd. Waargenomen is, dat een gegrepen boerenzwaluw reeds in de vlucht vanuit de

klaauwen aangegeten werd. De Boomvalk is gezien van april t/m september (figuur 8). De septemberwaarnemingen zijn van doortrekkende (in het gebied verblijvende) Boomvalken.

Torenvalk

foto Lubbert Boersma

50..Slechtvalk

#status: onregelmatige doortrekker en wintergast	
#totaal aantal waarnemingen:	6
#totaal aantal waargenomen vogels:	7
#maximaal aantal waargenomen vogels:	2

Hoewel de ondergelopen graslanden van oktober tot april een ideaal jachtgebied lijken voor de Slechtvalk, zijn er toch maar 6 waarnemingen van Slechtvalken in het archief te vinden, in en rond de winterperiode. De soort was in deze periode in Nederland zeer schaars (SOVON, 1987). Meer recente gegevens uit het Grootte Wielen-gebied laten zien dat de Slechtvalk nu veel vaker wordt gezien. Het vermoeden bestaat, dat nu jaarlijks in elk geval één Slechtvalk gedurende langere perioden in de winter bij de Grootte Wielen verblijft.

literatuur

- van Dijk K. 1978. Vogels in de Wielen. *Aythia*, orgaan NJN, 17 (3): 4-31
 Kiers A. 1974. Wielenverslag. *Aythia*, orgaan NJN, 13 (4): 2-77
 Nijland F. & Timmerman A. Azn. 1986. Vogellevens rond de Grootte Wielen. *Vogeljaar* 34: 97-107
 Nijland F. & Timmerman A. Azn. 1986. De betekenis van de Grootte Wielen en omgeving voor vogels. *Limosa* 59: 115-118
 Nijland F. 1990. Vogelarchief Grootte Wielen, duikers t/m reigerachtigen. *Twirre* 1 (1): 6-12
 Nijland F. 1990. Vogelarchief Grootte Wielen, zwanen en ganzen. *Twirre* 1 (3): 1-6
 Nijland F. 1991. Vogelarchief Grootte Wielen, eenden. *Twirre* 2 (4): 1-9
 SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels, SOVON Arnhem

F. Nijland, Canterlandseweg 18, 9061 CC Gytsjerk